

MÜSTEFİZ

sına ulaşması gerektiği konusu ihtilâfıdır. Seyfeddin el-Âmidî, üç veya dörtten fazla kişi tarafından nakledilen haber-i vâhîde müstefiz (meşhur) dendiğini belirtir. Bedreddin İbn Cemâ'a göre âhâd haber müstefiz ve gayri müstefiz olmak üzere iki kısma ayrılır; râvileri üçten fazla olan habere müstefiz, üçten az olana da gayri müstefiz denir. İbn Kesîr de meşhurun bazan mütevâtir veya müstefiz olduğunu, fakat râvi sayısının üçten fazla olması gerektiğini söyler (Ahmed Muhammed Şâkir, s. 165). Tâceddin es-Sübkî'ye göre ise müstefiz hadiste râvi sayısı en az ikidir. İbn Hacer el-Askalânî'ye göre müstefiz hadis ikiden fazla tariki bulunan hadistir. Muhaddislerin meşhur dediği bu hadise fıkıh âlimlerinden bir kısmı müstefiz adını verir. Esasen hadisin senedinin başında ve sonunda râvi sayısı aynı ise ona müstefiz denir; bazı âlimler ise baştan birkaç sahâbi tarafından rivayet edilmişken zamanla tarikleri çoğalan hadisi meşhur kabul etmiştir. Şemseddin es-Sehâvî, tariklerinin sayısına bakmaksızın bu ümmetin yaygın olarak benimsediği habere müstefiz demiş, Ebû Bekir es-Sayrafi ile Muhammed b. Ali el-Kafâl müstefiz ile mütevâtirin aynı anlama geldiğini söylemiştir.

İbn Fûrek ve Ebû İshak el-İsferâyîni başta olmak üzere bazı usul âlimleri müstefizin nazârî bilgi ifade ettiği görüşündedir. Onlara göre zaruri bilgi ifade eden mütevâtir haberle zan ifade eden haber-i vâhid arasında bir mertebede bulunan müstefiz mütevâtir haberle haber-i vâhidin dışında üçüncü bir kategoride yer alır. Bu durumda ifade ettiği bilgi değeri açısından müstefizin meşhurla olan anlam yakınlığına rağmen onunla mütevâtir arasında bir ara mertebede bulunduğu söylenebilir. Nitekim Abdülkâhîr el-Bağdâdî, mütevâtirle âhâd arasında yer alan müstefiz haberin ilim ve ameli gerektirme açısından tevâtüre denk olduğunu, ancak müstefiz haberin müktesep / nazârî bilgi ifade etmesi yönüyle tevâtürden ayrıldığını, zira mütevâtir haberin gayri müktesep / zaruri bilgi ifade ettiğini söyler. Hadis ve fıkıh imamlarının sıhatinde ittifak ettikleri müstefiz haberlerin şefaât, hesap, havz-ı kevser, sırat, mîzan, kabir azabı ve suali, zekât nisabı, hadd-i sekir, mestler üzerine mesh, recm cezası gibi konularda delil olduğunu misallerle anlatır; hatta bu müstefiz haber örneklerini kabul etmeyen fırkaların dalâlette olduğunu belirtir (*el-Farğ*, s. 326-327). Müstefiz hadis sened ve metnin durumuna göre sahih, hasen ve zayıf olabilir (ayrıca bk. MEŞHUR).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "fyz" md.; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadis* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935 → Medine- Beyrut 1397/1977, s. 15, 92-94; Bağdâdî, *el-Farğ* (Abdülhamîd), s. 326-327; Seyfeddin el-Âmidî, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, Kahire 1387/1968, II, 31; Tâceddin es-Sübkî, *Cem'u'l-cevâmi'* (*Hâşiyetü'l-'Allâme el-Bennâni* içinde), Kahire 1356/1937, II, 129; Bedreddin İbn Cemâa, *el-Menhelü'r-revî fi muhtaşari 'ulûmi'l-hadisî'n-nebevî* (nşr. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan), Dimaşk 1406/1986, s. 32; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetu'n-nazar fi tavzihi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 43-44; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1409/1989, II, 173-175; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, Beyrut 1402/1982, III, 34; Abdürraûf el-Münâvî, *et-Tevkiḥ 'alâ mühimmâti't-te'ârif* (nşr. M. Ridvân ed-Dâye), Dimaşk 1410/1990, s. 653; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuḥûl* (nşr. Ebû Mus'ab M. Saîd el-Bedrî), Beyrut 1412/1992, s. 94; Leknevî, *Zaferû'l-emânî* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416, s. 67-69; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-haşîs*, Kahire 1377/1958, s. 165; *Tecrid Tercesesi*, Mukaddime, I, 106-107.

ZEKERİYA GÜLER

MÜSTEGALLÂT

(المستغلات)

Vakfa gelir (galle) sağlayan menkul ve gayri menkul mallar (bk. GALLE; VAKIF).

MÜSTEGÂNİM

(مستغانيم)

Batı Cezayir'de Akdeniz sahilinde tarihî bir şehir.

Başkent Cezayir'in 365 km. batısında Arzev körfezi kıyısında bulunur. Bu kıyıda iki küçük kara çıkıntısı (Hârûbe ve Selemendre burunları) limanı bir dereceye kadar rüzgârlara karşı korur. Şehrin ilk kurulduğu yerin denizden biraz içeride olduğu belirtilmektedir. İlk dönem müslüman coğrafyacıları ve tarihçilerinden İbn Havkal, Ebû Ubeyd el-Bekrî, Şerîf el-İdrîsî, Hasan el-Vezzân, Ebû'l-Kâsım ez-Zeyyânî ve İbn Haldûn bu şehirden bahseder.

Romalılar tarafından kurulduğu ileri sürülen şehrin tam olarak yeri tesbit edilebilmiş değildir. Şehrin adının **müsteh gane** (sürüleri olan bir zengin kışlığı) dayandığı veya **mersâ ganim** (ganimet limanı) kelimelerinden geldiği rivayet edilir. Antik dönem tarihçilerine göre ise Müstegânim, Romalılar zamanındaki Murus-taga Limanı'dır.

Bugünkü Müstegânim şehrini ilk defa Murâbitlar kurdular ve 475'te (1082) buranın hâkimi oldular. Murâbitlar'ın ilk sultanı Yûsuf b. Tâşfîn şehrin kuzey kısmına bir burç inşa etti. Daha sonra Tilimsân'daki Zeyyânîler'in (Abdülvâdîler) eline geçen şehir (665 veya 666/1267 veya 1268), 735 veya 736 (1335-1336) yılında bölgeyi idarelerine alan Merînîler'e katıldı ve Sultan Ebû'l-Hasan el-Merînî tarafından burada 742 (1341) yılında bir ulucami inşa ettirildi.

Bekrî'ye göre Müstegânim'in etrafı surlarla çevrili olup yakınında Hevâre Kalesi ve ilk kurulduğu tepenin bulunduğu yerde erzak ambarları vardı. Şehrin çevresinde üzüm asmaları ve diğer meyve ağaçlarının yetiştiği bahçeleri çok verimliydi. Küçük bir yerleşim mahalli olmakla birlikte büyük şehirlerin özelliklerine sahipti. İdrîsî'ye göre şehir VI. (XII.) yüzyılın ilk yarısında denizden 6 mil uzaklıkta, dağlar ve nehirler arasında yer almaktaydı. Çarşıları mâmur, toprakları verimli, meyvesi boldu. Hasan el-Vezzân da buranın çevresindeki kalıntılara ve özellikle Roma döneminde Mâzûne'deki yerleşim birimlerinin çokluğuna dikkat çeker. Ona göre limanı küçük olup daha ziyade buraya Avrupa gemileri gelmekteydi. Ebû'l-Fidâ'nın *Taḳvîmü'l-büldân*'da kaydettiğine göre Müstegânim'de Berberîler'in Zenâte kabilesinin kollarından Mağrâve ile az sayıda Hevâre mensubu yaşamaktaydı. Bir süre sonra Tasagdaıt Kalesi'nin sahibi olan Hevâre'nin durumu bozuldu. Bölge nüfus ve dil bakımından Araplaşma dönemine girdi. Fâtımîler'in XI. yüzyılın ikinci yarısında Güney Mısır'dan Orta Mağrib'deki verimli kıyı şeridine gönderdikleri Benî Hilâl Arapları'nın bir kısmı bu bölgeye gelip yerleşti.

Müstegânim Limanı'ndan bir görünüşü

Şehir, Tilimsân'daki Zeyyânîler'in ilk hükümlerinde gelişme gösterdi. Hasan el-Vezzân kendi zamanında (XVI. yüzyılın ilk yarısı) Müstegânim'de 6-7000 kadar nüfusun bulunduğunu, halkın dokümanlıkla uğraştığını, evlerin güzel olduğunu, şehrin içinden küçük bir nehrin geçtiğini ve değirmenler için bu nehrin suyundan istifade edildiğini belirtir. Aynı dönemde Pîrî Reis'e göre Müstegânim, denizden biraz içeride ve kara tarafında kurulmuş bir şehir olup kalesinin önünde limanı yoktur. Üç kuleli olan kalesi Barbaros Hayreddin Paşa tarafından tahkim edilmiştir.

Müstegânim Safer 917'de (Mayıs 1511) İspanyollar'ın idaresi altına girdi. Türkler'in 922 (1516) yılından itibaren Kuzey Afrika'da görülmesiyle şehir İspanyollar'a karşı mücadelede önemli bir yere sahip oldu. Oruç Reis ve Barbaros Hayreddin paşalar Müstegânim'i İspanyol istilâsından kurtardılar da şehir bir müddet sonra elden çıktı. Barbaros Hayreddin Paşa'nın İstanbul'da bulunduğu bir dönemde yerine bıraktığı Hasan Paşa zamanında Müstegânim kara birlikleri yanında deniz tarafından gelen yirmi sekiz gemilik bir filo sayesinde 946'da (1539) Osmanlılar'ca ele geçirildi. Ardından Osmanlı filosu, Endülüs'te İspanyol kıyımına uğramak üzere olan müslümanları kurtararak 2285 müslümanı ve alınan ganimetleri Müstegânim'e getirdi. Cezayir'in birçok önemli şehrinde olduğu gibi buraya da Osmanlılar tarafından 1500 kişilik kuvvetten oluşan bir garnizon yerleştirildi. Osmanlılar bir taraftan batıdaki Sa'dî hânedanına, diğer taraftan Akdeniz'den gelecek İspanyol saldırılarına karşı koyabilmek için Müstegânim'e iyice yerleştirdiler. Vehrân'daki İspanyol kumandanı Kont d'Alcaudete 1546'da Müstegânim'e saldırdıysa da başarılı olamadı. Aynı yıl Fas şehrini ele geçiren Sa'dî Sultanı Mevlây Muhammed el-Mehdî eş-Şerîf, oğullarını Tilimsân ve Müstegânim'i almak üzere gönderdi. Bunlar önce Tilimsân'ı, ardından Müstegânim'i aldılar. Ancak Şelif'te Hasan Paşa'ya yenilmeleri üzerine hem Müstegânim'den hem Tilimsân'dan çıkarıldılar (958/1551). Türkler'in Fas'taki Sa'dîler'le ve yerlilerle uğraşmasını fırsat bilen Kont d'Alcaudete, İspanya'dan aldığı 12.000 kişilik kuvvetle Müstegânim'i kuşattı. Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa Cezayir şehrinden 5000 tüfekli ve 1000 sipahi, ayrıca yolda kendilerine katılan 16.000 yerli askerle Müstegânim'in imdadına yetişti ve İspanyollar'ı bozguna uğratarak şehri kurtardı (Zilkade 965 / Ağustos 1558).

Osmanlılar'ın Müstegânim'deki varlıkları sebebiyle çevredeki Arap kabileleri bu

yerleşim yerine fazla nüfuz edemediler. Zamanla buraya Endülüslü müslümanların yerleştirilmesiyle üç farklı unsur birbiriyle kaynaştı. Özellikle Arap kabilelerinden Sahrâ bölgesinde yaşayanlar şehre gelince buranın nüfusu arttı. Endülüslü ailelerin gelmesiyle bölgede ziraata önem verildi ve yöredeki köyler kalkındı. Önce Araplar, ardından Türkler çevrede yeni merkezler kurdular. Türkler ve bunların yerli kadınlarla evliliğinden doğan çocuklarının oluşturduğu Kuloğlu denen yeni nesil Ayn Sefra'da ikamet ediyordu. Beylik idaresi de bu mahalledeydi. Şehrin Bâbüşşelif, Bâbümcâher, Bâbümuasker, Ervez ve Marina isimli beş kapısı vardı. Burası, XVIII. yüzyılın sonuna kadar beyliğin en önemli merkezlerinden biri olarak kaldı. 1206'da (1792) Vehrân şehri İspanyollar'dan kesin olarak kurtarıncaya Cezayir'in batı eyaletinin merkezi oraya taşındı ve Müstegânim ahalisinden önemli bir kısmı yeni merkeze götürülerek yerleştirildi. 1830'da Cezayir'in Fransa tarafından işgali esnasında Müstegânim halkının çoğunluğunu Kergali ve Arap kökenli Hadaî isimli iki kabile oluşturuyordu. Fransızlar'ın gelişiyle birlikte halkın içinde görüş ayrılıkları ortaya çıktı ve bazı şehirlerde Kergali ile Araplar arasında zaman zaman kanlı çarpışmalar oldu. Hadaî toplumunun Vehrân'daki Fransız birliğinden yardım istemesi onların burayı ele geçirmeleri için bir sebep oldu. 28 Temmuz 1833'te Müstegânim'in Türk beyi İbrâhim şehrin kapısına dayanan Fransız Generali Desmichels'in yanına gitti ve onunla anlaşarak görevinde kaldı. Fransızlar'ın işgal ettiği şehirde o sırada toplam 3000 kişi yaşıyordu.

Fas sultanı tarafından desteklenen Emîr Abdülkâdir el-Cezâîrî, Müstegânim'e saldırıya geçtiyse de Fransız birlikleri tarafından püskürtüldü. 26 Şubat 1834'te Desmichels ile anlaşan Emîr Abdülkâdir Fransızlar'dan mühimmat ve Erzev'in kontrolünü aldıysa da 8 Aralık 1834'te Müstegânim ve çevresi Fransızlar'ca tamamen işgal edildi. 20 Mayıs 1837'de Tefna Antlaşması ile Cezayir'in bir parçası olan Müstegânim de Fransız sömürgesi ilân edildi.

1838'de Müstegânim'i ziyaret eden Ceza-yir Başpiskoposu Dupuch buradaki bir camiyi kiliseye çevirerek Saint Jean Baptiste adını verdi. 1840'ta Müstegânim'in bir mahallesi olan Mezgarân'da Fransızlar'ın büyük bir direniş başladı.

Fransız işgali esnasında Vehrân'ın yanında Müstegânim ekonomik bakımdan Tilimsân'dan sonra ikinci sırada önem kazandı. Kısa zamanda Kuzey Afrika'da yerlilere ait toprakların Fransız köylülerine dağıtılması işine en çok Vehrân ve Müstegânim'de rastlanırdı. Böylece ekilebilir arazilerin yarısından fazlası Avrupalı göçmenlerin eline geçmiş oldu. İçlerinde İspanyol asıllı olanların da bulunduğu bu yeni gelenler yerlilerden daha kaliteli ürün elde ederek onların rakibi oldular. Şehrin nüfusu XIX. yüzyılın son yıllarında artmaya başladı. 1896'da burada yaşayan 15.400 kişiden 7500'ü Avrupalı ve 7900'ü müslümandı. Nüfus 1906'da 19.600, 1931'de 25.800, 1936'da 19.400'ü müslüman olmak üzere 37.400'e, 1950'de ise 53.464 kişiye ulaştı. 1954 yılında Müstegânim'in nüfusu 60.000'i buldu; bunun 20.000'i Avrupalı, 40.000'i yerli müslümandı. Günümüzde (2005 yılı başları) nüfusu yaklaşık 150.000 kadardır. Cezayir'i oluşturan kırk sekiz idarî birimden (vilâye) biri ve aynı adlı idarî birimin merkezi olan Müstegânim, çevresindeki bağlardan elde edilen üzüm ve şarabın ihrac limanıdır. Balıkçılık ve konservecilik önemlidir. Aynı zamanda plajları sebebiyle bir turizm merkezidir.

Limanı 1940'lı yıllarda başşehir Cezayir, Annâbe, Vehrân ve Bicây'e'den sonra ülkenin beşinci ihracat merkezi oldu. II. Dünya Savaşı boyunca şehir Fransa için bir ambar halini aldı. Binek hayvanları, potasyum, kurutulmuş sebze ile hayvan yemi gibi çeşitli ihrac malları bu limandan taşındı. Müstegânim, 1 Kasım 1954'te Fransız sömürgeciliğine karşı başlatılan direnişin en önemli merkezlerinden biriydi ve en zorlu mücadeleler burada gerçekleşmişti.

Müstegânim'de yetişen meşhur âlim ve mutasavvıflar arasında Sîdî İbn Havvâ lakaplı Muhammed b. Muhammed el-Mu-

Müstegânim Meydanı (Cezayir'in bağımsızlığına kavuşmasından sonra meydana yer alan ve Fransız işgalini sembolize eden heykel Fransa'ya nakledilmiştir)

MÜSTEGÂNİM

vaffık, Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili bir eser kaleme alan ve İspanya'nın 1558'de Müstegânim'e saldırması üzerine "Kıssa Mezgarân" (Yevmü Mezgarân) isimli kasideyi yazan ve divan sahibi bir şair olan Sîdî Lahdar b. Halûf, Şeyh el-Mâzûnî ve Sîdî Abdullah Bûrâs yanında Senûsiyye hareketinin kurucusu olan Muhammed b. Ali es-Senûsî, çok sayıda eseri bulunan fıkıh âlimi Kaddûr b. Muhammed b. Süleyman, Şâzeliyye tarikatının ana kollarından Derkâviyye'nin alt kolu olan Aleviyye tarikatının kurucusu Ahmed b. Mustafa b. Alîve el-Alevî sayılmaktadır. Senûsiyye tarikatı dünyanın pek çok yerinde zâviye kurarken Cezayir'deki tek zâviyesi Şeyh Takûk tarafından Müstegânim'de açılmıştı. Şehirde Osmanlılar döneminde adaletin tesisi biri Hanefî mezhebinden Türk kadı, diğeri Mâlikî mezhebinden bir Arap kadıya tevdi edilmişti. Her ikisinin verdiği hükmü Velhrân beyi tasdik ettikten sonra geçerli olurdu. Günümüzde hapisane olarak kullanılan ve Türkburcu da denilen Mehâlburcu, Müstegânim'in mânevî kurucusu kabul edilen Sîdî Abdullah'ın mezarı önemli ziyaret yerlerindedir. 1978 yılında Müstegânim şehrinde eğitime başlayan Abdülhamîd b. Bâdis Üniversitesi 500 öğretim elemanı ve 19.000 öğrencisiyle ülkenin önde gelen yüksek eğitim kurumlarından biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 78-79; Bekrî, *el-Mugrib*, s. 69-70; Şerîf el-İdrîsî, *Nüzhetu'l-müş-tâk*, Beyrut 1409/1989, s. 271-272; Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (nşr. J. T. Reinaud – M. G. de Slane), Paris 1840, s. 126; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1959, VI, 234; VII, 134; Hasan el-Vezzân, *Vaşfû İfrîkiyye*, II, 32; Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriyye* (nşr. Ertuğrul Zekâi Ökte v.dğr.), İstanbul 1988, III, 1321-1323; Seyyid Murad Reis, *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları* (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İzmir 1995, s. 144-151; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr* (haz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1980, I, 51-52; Zeyyânî, *et-Tercümâne-tü'l-kübâr fi ahbâri'l-ma'mûr berren ve bahran* (nşr. Abdülkerîm el-Filâlî), Rabat 1387/1967, s. 148; Aziz Samih İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul 1936-37, I, 62, 91, 108, 124, 137-138; II, 112; J. Despois, *l'Afrique du nord*, Paris 1949, s. 211, 232, 316, 490, 493-494, 505; Ch. A. Julien, *Histoire de l'Afrique du nord*, Paris 1952, II, 207, 209, 252, 267-269; Fuad Carım, *Cezayir'de Türkler*, İstanbul 1962, s. 59, 61-62, 82; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâlî, *Târîhu'l-Cezâ'iri'l-âam*, Cezayir 1982, III, 61-62; IV, 84; F. Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* (trc. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul 1990, II, 153, 221; Ebû'l-Kasım Sa'dullah, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-şekâfi*, Beyrut 1998, I, 148, 200; II, 255, 313; IV, 126-139, 244-273; Aldo Gallotta, "İl Gazavat-i Hayreddin Paşa di Seyyid Murad", *Studi Magrebini*, XIII, Napoli 1983, s. 96-97; Georges Marçais, "Müstegânim", *IA*, VIII, 833-834; a.m.f., "Mustagânim", *EP* (Fr.), VII, 722-723.

İBRAHİM HAREKÂT

MÜSTEHAAP

(bk. MENDUP).

MÜSTEHAZA

(bk. İSTİHAZE).

MÜSTEKBİR

(المستكبر)

Kendini üstün görüp gerçekleri kabul etmeyen kimse anlamında Kur'an'da geçen bir kavram.

Sözlükte "büyük ve cüsseli olmak" mânasındaki kiber kökünün "istifâl" kalıbından (istikbâr) türeyen müstekbir kelimesi "kendini büyük ve üstün görüp gerçekleri kabul etmeyen, hakka karşı inatla direnen kimse" demektir. Râgıb el-İsfahânî'nin de belirttiği gibi "büyük" ile "küçük" zâfî kavramlar olup bir şeye nisbetle küçük olan diğerine göre büyük sayılabilir (*el-Müfredât*, "kbr" md.). Sözü edilen nisbilik Kur'an-ı Kerim'de de görülmekte ve âyetlerde istikbârla ilişkili olarak *istizâf* da zikredilmektedir. *Müstazâf*, "zayıf ve cılız olmak" anlamındaki *za'f* (*zu'f*) kökünün "istifâl" kalıbından türemiş bir sıfat olup "zayıf ve cılız kabul edilen, hakir görülen" demektir (*a.g.e.*, "za'f" md.; *Lisânü'l-Arab*, "kbr", "za'f" md.leri). İstikbârın iki şekilde yorumlanması mümkündür. Biri, kişinin kendini büyük işler başarmaya aday görmesi ve ona göre hazırlanmasıdır. Bu uygun zaman ve mekânda uygun şekilde olduğu takdirde övgüye lâyık görülmüştür. İkincisi, insanın nefisini beğenip kendisinde bulunmayan bir değeri varmış gibi göstermesidir ki din ve ahlâk açısından yerilen bir davranıştır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kbr" md.).

İstikbâr kavramı Kur'an'da kırk sekiz âyette geçmektedir. Yaratılmışlar için kullanıldığı takdirde aynı mânaya gelen "tekebbür" kavramı da sekiz âyette yer almaktadır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kbr" md., krş. MÜTEKEBBİR). İstikbâr yer yer Allah'ın âyetlerini yalanlama, inatta ısrar etme, selim fitratın istikametinden ayrılma, başkalarını Allah yolundan çevirmeye çalışma eylemleriyle birlikte zikredilmekte (el-A'râf 7/36, 40; Nûh 71/7; en-Nisâ 4/172; el-Münâfikûn 63/5) ve müstekbirlerin, içine konan hiçbir şeyi tutmayan devrik testi gibi (Müslim, "İmân", 231; Tirmizî, "Tefsîr", 83/1) inanmaya yanaşmayan kalplere

sahip oldukları belirtilmektedir (en-Nahl 16/22). İstizâf kavramı da on altı âyette yer almaktadır. Bunların bir kısmı Firavun ve taraftarları karşısında İsrâiloğulları'nın küçümsenmesini konu edinirken bir kısmı dünyada büyüklük taslayanlarla onların etkisi altında kalan ekonomik ve sosyal konumu zayıf kimselerin âhirette mâruz kalacakları azap sırasında birbirlerini suçlamalarını ifade etmektedir. İki âyette, Firavun dönemindeki İsrâiloğulları örneği verilerek dünyada haklı oldukları halde zayıf ve güçsüz telakki edilip ezilenlerin Allah tarafından, büyüklük taslayan zalimlerin iktidarlarına ve topraklarına vâris kılınacakları belirtilmekte (el-A'râf 7/137; el-Kasas 28/5), bir âyette de zayıf ve güçsüz kalan erkek, kadın ve çocukları kurtarmak için savaşmanın gerektiğine vurgu yapılmaktadır (en-Nisâ 4/75; bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "za'f" md.).

İstikbâr eyleminin, Hz. Âdem'in üstünlüğünü kabul etmeyip ona gereken saygıyı göstermekten kaçınan şeytanla başladığı bilinmektedir (meselâ bk. el-Bakara 2/34). İlk müstekbirden itibaren -denebilir kitarah boyunca kendilerini büyük göstermeye çalışanlar aslında büyük olmadıklarını bilmekteydiler. İsrarla karşı çıktıkları şeylerin gerçekliğinden de emindiler. Ancak selim fitratlarının sesini dinlemeden hakkı ve hak ehlini baskı altında tutmak için muhataplarıyla alay etmeyi ve kibirlenmeyi bir araç olarak kullanmışlardır (krş. en-Neml 27/14).

Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde geçmiş kavimlerin peygamberlerine karşı üstünlük taslama eylemlerine temas edilir. Hz. Nûh, Hûd, Sâlih ve Şuayb bu tür davranışlara mâruz kalan peygamberlerden bazılarıdır. "Yeryüzünde üstünlük taslayan" ve "itidal sınırlarını aşırı derecede geçen bir zorba" diye nitelenen Firavun (el-Kasas 28/4; ed-Duhân 44/31) ve taraftarları da Hz. Mûsâ ve Hârûn'a karşı aynı tavrı ortaya koymuşlardır. Ancak bu iki peygamber, zilletten kurtarmaya çalıştıkları İsrâiloğullarında da benzer davranışlar müşahade etmişler (el-A'râf 7/150) ve İsrâiloğulları, "Siz nefislerinizin hoşlanmadığı ilâhî mesajlar ileten bir peygamber geldikçe ona karşı büyüklük taslamış, bunların bir kısmını yalanlamış, bir kısmını da öldürmüş değil misiniz!" (el-Bakara 2/87) ihtarına muhatap olmuşlardır.

İlâhî gerçeklere karşı kendini beğenme ve kibirlenme psikolojisi içinde direniş gösterme eylemiyle son peygamber de karşılaşmıştır. Müddessir sûresinin baş tarafında Allah'ın birçok lutfuna mazhar olmuş,